

Ірина Сирко

Мовна організація внутрішнього портрета людини (на матеріалі щоденника м. Галабурди-чигрин)

Studia Ukrainica Posnaniensia 1, 209-218

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**МОВНА ОРГАНІЗАЦІЯ
ВНУТРІШНЬОГО ПОРТРЕТА ЛЮДИНИ
(НА МАТЕРІАЛІ ЩОДЕННИКА
М. ГАЛАБУРДИ-ЧИГРИН)**

ІРИНА СІРКО

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
Дрогобич — Україна

**JEZYKOWA ORGANIZACJA WEWNĘTRZNEGO PORTRETU CZŁOWIEKA
(NA MATERIALE DZIENNIKA M. HAŁABURDY-CZYHRYN)**

IRYNA SYRKO

Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny imienia Iwana Franki w Drohobyczu,
Drohobycz — Ukraina

STRESZCZENIE. W artykule zaprezentowane zostały osobliwości autorskiego semantycznego i aksjologiczno-wartościującego formowania portretu psychologicznego człowieka w dyskursie dziennika M. Hałaburdy-Czyhryn. W funkcji konkretyzatorów stanu psychiczno-emocjonalnego nakreślona została tekstowotwórcza produktywność nominacji *serce, dusza, oczy*. Przeanalizowano funkcjonalność nominacji w odniesieniu do oznaczania stanu przeżywania, odczuć (*samotność, spokój, ból*). Zaakcentowana została również aktualność *patriotyzmu* jako naznaczonej etnicznie i kulturowo dominanty w procesie portretowania postaci.

**LANGUAGE ORGANIZATION OF THE INNER PORTRAIT OF A PERSON
(BASED ON M. HALABURDA-CHYGRYN'S DIARY)**

IRYNA SYRKO

Drohobych State Ivan Franko Pedagogical University, Drohobych — Ukraine

ABSTRACT. The article deals with the author's semantic and axiological-evaluative modeling of a psychological portrait of a person in the diary discourse of M. Halaburda-Chygryn. The text-building productivity of such nominations as *heart, soul, eyes* in the function of concretizers of the person's mental-and-emotional condition has been traced. Functionality of the nominations of emotions and feelings (*loneliness, peace of mind, pain*) has been analysed. The actuality of *patriotism* as a dominant trait of portraying the characters has been accentuated.

Актуальна для сучасних мовознавчих досліджень антропоцентрична парадигма дає змогу оцінювати й інтерпретувати численні факти суспільного, мистецько-культурного, когнітивного характеру з погляду людської діяльності, реалізації креативних та пізнавальних можливостей людини. Адже сьогодні „немає необхідності доводити, що концепт „людина” — ключовий концепт кожної культури. Без аналізу його змісту неможливий адекватний опис культури: місце будь-якої реалії в системі культурних цінностей незалежно від того, чи належить ця реалія рукотворному чи нерукотворному світові, —

може бути визначене тільки через ту роль, яку відіграє стосовно цієї реалії людина¹.

Зазнаючи певних смислово-емоційних переакцентувань в контексті часу, літературної течії чи естетичної платформи, *людина* залишається стрижневим, базовим компонентом мовно-ментальної системи творів різних жанрів. У дослідженнях В. Русанівського, С. Єрмоленко, Н. Сологуб, Л. Ставицької, Л. Кравець, Н. Дужик, М. Братусь, Л. Науменко, О. Сенькович, Г. Дядченко та ін. здійснено різноаспектний розгляд механізмів моделювання образу *людини* в мові української художньої прози та поезії. На матеріалі мови щоденників ця проблема комплексно поки що не висвітлена, однак достатньо продуктивне її розроблення в проекції на актуальні аспекти діаріумології репрезентовано в працях Т. Космеди, Л. Мацько, Т. Радзівської, М. Степаненка. Водночас варто акцентувати потребу розгляду цієї проблеми на матеріалі щоденників, створених у діаспорі. Адже відомо, що впродовж ХХ ст. ціла плеяда видатних українських діячів науки, культури, освіти, політики з різних причин змушені були емігрувати з України. Крім того, сьогодні маємо уже сформоване покоління діячів, які народилися й виростили в діаспорі, але демонструють чітке й послідовне визнання своєї української ідентичності. До них, зокрема, належить і Марія Галабурда-Чигрин — журналістка, громадсько-політична діячка української діаспори Австралії, постійний кореспондент української газети „Вільна Думка” в Сіднеї, редактор і диктор Австралійського Державного радіо Сі Бі Ес, голова його українського відділу. У її громадській, культурно-просвітницькій діяльності, а також у достатньо об’ємних за обсягом щоденникових записах послідовно простежується типово український спосіб мовомислення і мововираження. З цього погляду щоденник М. Галабурди-Чигрин є цінним не тільки як новітній матеріал дослідження, але і як площина реалізації образу *людини*.

Параметри портретування *людини* в мові аналізованого щоденника визначає передусім соціально-психологічне спрямування й тематика записів, які стали авторською реакцією на бурхливі суспільно-політичні події, що відбувалися в Україні в кінці 80-х — на початку 90-х років ХХ ст. Власне в цьому ракурсі здебільшого зображується й *людина* як соціальна істота, яка живе, діє, мислить у своєму часі, у цих умовах, співіснує з іншими людьми, реагує на докільля певними психоемоційними виявами.

Отже, виокремлення мікротеми „внутрішній (психологічний) портрет” у лексико-семантичному полі „Людина”, мотивоване двома чинниками: а) стилістичною значущістю словесного опису морально-етичних цінностей, душевних станів персонажів та б) актуальною саме для текстів щоденника як еготекстів потребою соціального й індивідуального, поведінкового портретування осіб, зображуваних й оцінюваних із різних (авторських та опосередкованих) поглядів.

Мета статті — визначити особливості семантичного й аксіологічного моделювання психологічного портрета *людини* в щоденникових записах М. Галабурди-Чигрин.

У мовостилі авторки основою для опису внутрішнього (психологічного) портрета *людини* слугує традиційний словник, який М. Галабурди-Чигрин активно збагачує індивідуальними описово-оцінними номінаціями та висловами.

До традиційних ключових одиниць психологічного портретування належать номінації *серце, душа, очі*. За спостереженням Л. Ставицької, „душа і сер-

¹ Р. И. Розина, *Человек и личность в языке*, [в:] *Логический анализ языка. Культурные концепты*, Москва 1991, с. 55.

це володіли певною мовно-естетичною самоцінністю в тексті з огляду на кордоцентризм національної художньої свідомості; наявність відповідних лексем уводила в царину багатогранного емоційного світу людини (...). Епітет, дієслівна метафора, традиційні порівняльні звороти — це той арсенал художніх засобів, що передають палітру духовно-емоційного життя”². У щоденникових записах М. Галабурди-Чигрин образи *серце* та *душа* найчастіше використовуються в усталених, стереотипізованих висловах, формульних словосполученнях, а також розвивають нові напрямки лексико-семантичної сполучуваності, набувають оказіональних значеннєвих відтінків. Цьому сприяє поєднання прямого й переносного значень, коли символічний зміст лексеми реалізується одночасно з її конкретним значенням.

Слово *серце* є метонімічним компонентом внутрішнього мікросвіту людини, її емоційним центром. Це „символ зосередження почуттів, настроїв, переживань і т. ін.”³. Багатство його смислової реалізації в текстах щоденника, значущість у моделюванні внутрішнього портрета людини пов’язана з емоційністю авторки-українки, оскільки „специфічними рисами української світоглядно-філософської ментальності є спрямованість на внутрішній емоційно-почуттєвий світ людини, в якому панує не холодний раціональний розрахунок „голови”, але жагучий поклик „серця”⁴.

Мовообраз *серце* в записах М. Галабурди-Чигрин традиційно конкретизується в сполучках із дієсловами та віддієслівними іменниками зі значенням емоційного переживання. Загальний метафоричний зміст таких образів — „хвилюватися, тривожитися”: *люблю осінні квіти, що дихають холодом, від якого щемить серце* (с. 133)⁵; *Коли літак торкнувся вільної української землі, серце дивно защеміло* (с. 132); *Невиразні світечка села чогось приснішували биття мого серця* (с. 38); *Хотілося притулитися до землі й слухати трепету власного схвильованого серця* (с. 32). В останній ілюстрації ідіостильову інтерпретацію дистрибута *серце* підтримує його усталена сполучуваність із прикметником *схвильоване*. У мовно-стилістичній системі М. Галабурди-Чигрин це означення має статус концептуальної характеристики, оскільки актуалізує знакову, визначальну для її ідіостилу сему ‘схвильованість’.

Образ *серце* в записах М. Галабурди-Чигрин вербалізує широкий спектр чуттєво-інтимних переживань людини, найвиразнішим і найсильнішим із яких є почуття *прихильності, любові*: *Відразу зрозуміла, що Карпати припадуть мені до серця, і то на все моє життя* (с. 104); *Я закохана в Україну всією душею, всім серцем* (с. 130).

Т. Космеда слушно наголошує на тому, що „мовна особистість елітарного типу з високим рівнем комунікативної компетенції, вміє (...) відповідними способами „викидати” негативні емоції, позбавлятися їх за допомогою відповідних дій, зокрема й мовленнєвих”⁶. Для М. Галабурди-Чигрин знаковою із цього погляду є характеристика свого психоемоційного стану словами із семою ‘вогонь’, порівн.: *Якби це говорив українець, я би це терпіла, а то чужинець. Я не витримала. Вибухну-*

² Л. О. Ставицька, *Естетика слова в українській поезії 10–30 рр. ХХ ст.*, Київ 2000, с. 77.

³ *Словник української мови*, в 11 тт., Київ 1978, т. 9, с. 141–142.

⁴ І. В. Бичко, *Ментальна співзвучність української та європейської філософської традиції: „Кордоцентричні мотиви”*, [в:] *Київські обрії: історико-філософські нариси*, Київ 1997, с. 325.

⁵ М. Галабурди-Чигрин, *Україно, моя Україно... (Щоденник)*, Київ 2000. *Далі в дужках указуємо сторінки за цим виданням.

⁶ Т. А. Космеда, *Ego і Alter Ego Тараса Шевченка в комунікативному просторі щоденникового дискурсу*, Дрогобич 2012, с. 50.

ла (с. 163). Образ *вогню* як маркер інтенсивного вияву почуттів часто виступає внутрішньоконтекстним контактером лексеми *серце: залишили ви в моєму серці незгасимий вогонь почувань!* (с. 116). На думку О. Селіванової, така „аналогізація психоемоційного стану зі стихією вогню є популярним когнітивним процесом людської свідомості, що відбивається в мові”⁷.

На увагу заслуговують епізодичні вживання похідних від іменника *серце* прислівника *сердечно* та прикметника *сердечний* (*добрий, чулий* (про людину та її вдачу))⁸. Це актуальні вербалізатори ширості вияву почуттів: *Коли я співала цю пісню..., тоді не думала, що слова її чи не найповніше й найсердечніше висловлюють любов і шану кожного, хто хоч раз відвідав столицю нашої Батьківщини* (с. 21); *Побачивши мене, сердечно привітався* (с. 135); *Там стояла вся родина Бандери..., які були раді мене знов бачити й які сердечно віталися зі мною й „моїми хлопцями”* (с. 77); *Пан Федір — людина сердечно, жартун* (с. 174).

Частотними в записях діаристики є метафори з ключовим словом *серце*, в яких цей образ виступає активною, дієвою реалією, центром переживань, напр.: *Ти же вмієш говорити від серця, навіть читала шаблонний привіт?* (с. 93); *Якось тепла хвиля припливла до серця* (с. 38); *Ох, як хоче моє серце знов тебе зустріти* (с. 163).

Досліджуючи параметри емоційної компетенції людини, Т. Космеда зазначає: „Специфічною ознакою системності під час категоризації емоцій є їх бівалентність, тобто позитивні й негативні емоції можуть оволодіти людиною одночасно”⁹. В аналізованих текстах засвідчено приклади, що акцентують увагу на оксиморонному поєднанні в образі *серця* протилежних почуттів — *суму й радості*, порівн.: *Відчула, що навіть весела пісня чомусь смутком серце тисне* (с. 172). Вказівка на синтез кількох почуттів у межах однієї образної конструкції мотивує повноту, інтенсивність вияву переживань авторки.

Щоденник М. Галабурди-Чигрин за всіма ознаками належить до так званого *белетризованого* типу. За спостереженням А. Ільків, такий тип щоденникових записів репрезентує тяглість традиції *філософії серця*, проте символ *серце* наповнюється новим змістом: він виходить за межі антропологічної філософії серця, його кордоцентризм наділений новою рисою — *двоцентричністю*: символи *серце* й *душа* досягають єдності¹⁰. Обидва названі образи розкривають глибину внутрішнього світу авторки, пов’язані з демонстрацією широкого спектру приємних, оптимістичних почуттів, вражень від її „побуту” в Україні: *Тому, що я не поетеса — попробую описати Київ словами з душі, з серця* (с. 21); *Той цвіт вабив моє око, бентежив душу, серце!* (с. 80); *Я закохана в Україну всією душею, всім серцем* (с. 130). Отже, метафоризація *серця* в записях М. Галабурди-Чигрин співзвучна з метафоризацією номінації *душа*, що часто детермінує їх контекстне ототожнення.

Текстотвірний потенціал номінації *серце* розкривається завдяки багатству зв’язків, якими вона поєднується з іншими елементами тексту. Адже лексико-семантична природа слова дозволяє йому „входити в змінні контексти, внаслідок чого змінюється й смислове наповнення слова, що повертається різними

⁷ О. О. Селіванова, *Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти)*, Київ — Черкаси 2004, с. 117.

⁸ *Словник української мови*: в 11 тт., Київ 1978, т. 9, с. 131.

⁹ Т. А. Космеда, *Знач. праця*, с. 51.

¹⁰ А. В. Ільків, *Жанр щоденника в українській літературі другої половини ХХ — початку ХХІ століть*: автореф. дис. канд. філол. наук, Івано-Франківськ 2008, с. 9.

боками”¹¹. Про це свідчить метафора з оригінальним індивідуально-авторським осмисленням *серця*: *Мені здається, що я принесла Україні через океан своє серце — а зберігаю тут її серце* (с. 130).

Смислово-оцінну розбудову образу *серце* як центру емоційних переживань засвідчують також уведені в контекст експресивної *туга*, *ностальгія* тощо: *Три тополі на три сторони — / Три струни в моїм серці натужено, / Три шляхи у моєї весни — / Та не знаю, який мені суджено!... / Мерехтять в даліні три дороги, / У якому краю я шукатиму — / Долю свою?* (с. 11).

Номінація *душа* („внутрішній психічний світ людини, з її настроями, переживаннями та почуттями”¹²) на сторінках щоденника виступає одним із ключових елементом окреслення внутрішнього портрета людини. Реалізуючи образний потенціал в епітетних, метафоричних структурах, ця номінація стає стрижнем численних експресивно маркованих контекстів: *Не могла вже так (з природи бунтівну) душу заспокоїти* (с. 99); *Вже було темно, як ми верталися в Коломию з враженням і зболоною душею з відвідин Яблунівських криниць* (с. 111). Сумовиту „настроєність” останнього запису підсилює словосполучка *Яблунівські криниці* (місце, де в 1990 році проведено розкопки жертв НКВД).

Входячи до складу настроєвих рядів епітетів, концептуальне слово *душа* не тільки розширює межі традиційної лексичної сполучуваності, а й відображає особливості національної картини світу. Показовим із цього погляду є контекст, у якому національні нашарування в оцінці внутрішнього стану персонажа вербалізує прикметник *українська*: *Зрушила, збудила я його, як він казав, українську душу* (с. 111). Компонентом креативної індивідуальності тут виступає метафора *зрушити, збудити душу*.

Епізодично репрезентована в щоденнику ідентифікаційна метафора *тиша* — *душа*, порівн.: *Тиша — душа перед боєм* (с. 124). Така модель належить до традиційних, але малопродуктивних у слов’янській лінгвокультурі, як і інші „інтелектуальні” або „етичні” тлумачення *душі*¹³.

Багатоетапність індивідуальних переосмислень номінації *душа* зумовлює народження контекстів, побудованих на конкретно-чуттєвих асоціаціях, що мають відповідну лексичну реалізацію в різнотипних за граматичним оформленням метафоричних конструкціях. *Коли в душі виростає... Київ із золотими верхами над хвилястими вулицями..., мені хочеться співати і співати* (с. 99); *І хоч до мене всі всміхалися, хоч всі говорили, я і тоді не могла позбутися отого поняття, яке осіло на дні душі — „моя присутність тут небажана”* (с. 133). Динамічність вияву почуттів та емоцій часто пов’язана з дієслівною метафоризацією лексеми *душа*: *Родимий краю, села родимі, вас я вітаю, місця любімі! Вас привітати душа бажає — більшої втіхи в світі немає!* (с. 93); *Я їхала в Україну, щоби полюбити її всією душею* (с. 59). Наведені рядки ментально співзвучні з думкою О. Забужко про те, що для представників діаспори „Україна — країна дитинства і водночас потойбічного, позасвітнього блаженства, тобто країна, де душа „у себе вдома”¹⁴.

Особливої семантичної об’ємності набуває аналізований образ у дієслівних метафорах, що аргументують природу духовної впливовості слова,

¹¹ Н. А. Кожевникова, *Словоупотребление в русской поэзии начала XX века*, Москва 1986, с. 241.

¹² *Словник української мови*, в 11 тт., Київ 1971, т. 2, с. 445.

¹³ С. М. Толстая, *Славянские мифологические представления о душе*, [в:] *Славянский и балканский фольклор. Народная демонология*, Москва 2000, с. 55.

¹⁴ О. Забужко, *Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу*, Київ 2001, с. 113.

спогаду: *Його слова збентежили мою душу* (с. 141); *Спогади про пережите за тих кілька тижнів бентежать душу* (с. 129). Стан збентеження, хвилювання описують метафори, в яких лексема *душа* поєднується з носіями семи 'вогонь', порівн.: *В моїй душі запекла якась нова сила, що народжується від невідомих почувань* (с. 108); *На поверхню душі повернулося оте поняття, яке пекло в грудях від перших днів мого побуту в Києві* (с. 173).

В інтерпретації російської дослідниці С. Толстої *душа* осмислена як умістище духовної субстанції (духу): „у неї є глибина, дно, тайники, закутки”¹⁵. Опредметнення абстракції *душа* у вказаних параметрах уможливорює її „вимір” у традиційних та індивідуальних метафорах просторової семантики: *Не знаю, чи стрінемося знову! Та спомини про зустріч з вами ховаю на дно своєї душі!* (с. 116); *Були хвилини, які зворушували мене до самої глибини душі* (с. 59); *На поверхню душі повернулося оте поняття, яке пекло в грудях від перших днів мого побуту в Києві* (с. 173).

Орієнтація на передавання, переконливе відтворення психоемоційних станів людини (переживання, хвилювання, страху) простежується за параметрами зображення такої деталі портрета, як *очі*. Посилена увага авторки до цього аспекту портретування не випадкова. З одного боку, це наслідок зануреності М. Галабурди-Чигрин у національну словесну культуру, типово український спосіб мововираження. З іншого боку, ця тенденція має психолінгвальну мотивацію, оскільки зумовлена також тим, що „очі найкраще передають характер і настрої людини, оскільки є зоровим центром тіла, а зіниці не підлягають контролю свідомості”¹⁶. І хоч образ *очі* за формальними параметрами належить до лексико-семантичного сегменту „зовнішній портрет людини” (в такому ракурсі відповідна номінація в щоденнику М. Галабурди-Чигрин уживається найчастіше), однак ціла низка слововживань цього іменника стосується опису саме внутрішнього світу, психологічного стану людини. Найбільш функціонально навантаженим у цій стилістичній площині виявляється епітетна характеристика *колючі*: *А оті колючі очі ніби насміхалися з мене, немов питались „що ти, дура, хочеш?”* (с. 121); *Його колючі очі звузилися, на почервонілім обличчі з'явився вираз жорстокості* (с. 121). Експресивно маркований епітет *колючі* поєднується з конкретизувальними зовнішньопортретними характеристиками (напр., *почервоніле обличчя*) — на цій підставі констатуємо створення цілісного ситуативного портрета персонажа.

В епітетну парадигму дистрибута *очі* входить також означення *цікаві*, що акцентує психологічний стан людини, а не зовнішньопортретну рису: *Цікаві очі немов запитували — „хто це такий їде?”* (с. 101).

Силу, інтенсивність погляду передають сполуки *очі* + *іменник із семою 'вогонь'*. Мотиваційною основою метафоричних проєкцій такого типу стали уявлення про здатність очей випромінювати світло, що, на думку О. Селіванової, є „експресивним позначенням психоемоційних, рідше фізіологічних станів людини залежно від конотації дієслів чи спектра знаків вогню, світла”¹⁷. Аналогізацію *очей* зі стихією *вогню* засвідчують щоденникові рядки *В очах світилися живі іскорки, не тільки свідчення молодості, але й впевненості в своїй правоті* (с. 68). Динамічність наведеної характеристики, що її забезпечує дієслово зі смисломодельовальною семою 'вогонь' (*світилися*) та іменник *іскорки*,

¹⁵ С. Толстая, *Знач. праця*, с. 54–55.

¹⁶ Л. Кравець, *Динаміка метафори в українській поезії ХХ ст.*, Київ 2012, с. 222–223.

¹⁷ О. О. Селіванова, *Знач. праця*, с. 95.

творює єдине семантичне ціле з експресивністю епітетної характеристики — *живі*. В комплексі вони формують місткий психологічний портрет емоційно збудженого персонажа, окреслений через зовнішньопортретну деталь *очі*.

У віршованих рядках запису від 1 листопада 1990 р. засвідчуємо асоціацію *очей* із водною стихією. В основі такої лінгвокогнітивної проєкції Л. Кравець вбачає архетипну модель *вода — світло*: „Якщо, за давніми уявленнями, очі випромінюють світло, то воно може ототожнюватися з водою”¹⁸. Асоціація за подібністю *очей* з озерами є основою розгорнутої й асоціативно ускладненої метафори: *Я в твоїх очах, Україно, втопився* (с. 98).

Складна гама людських почуттів декодується в асоціативно ускладненій авторській метафорі із стрижневим компонентом *очі*: *А очі кричали, а очі стогнали... А очі мовчали, вони вже щось знали. І просто дивились... Молились...* (с. 130). Метафори такого типу профілюють силу почуттів та емоцій, їхню стихійність, спонтанність, непідвладність розуму.

Метафоричні сполуки *очі оптиміста / песиміста* умотивовують позитивний / негативний ракурс сприймання довкілля, порівн.: *погляд на суспільно-політичне життя в Україні залежить від того, очима якої людини дивитися: оптиміста чи песиміста. Якщо дивитися з точки зору песиміста, то дійсно, в Україні відчуття небезпеки висить в повітрі... Попереду прогнозоване безробіття. Та незважаючи на те все, я намагаюся вдивлятися в майбутнє України очима оптиміста* (с. 62).

Як вербалізатор широкого спектра значень лексема *очі* входить до складу описових метафоричних конструкцій зі значенням „дивуватися, сумніватися”, „з’ясовувати”: *А Богдан Нагайло, який сидів на балконі, не вірив своїм очам і потім спитався мене... (с. 56); Ця друга моя подорож по Україні децю більше відкрила мені очі на реальну дійсність там (с. 97).*

Отже, на сторінках щоденникових записів М. Галабурди-Чигрин вибудовується цілісна лексико-семантична система психологічного портретування людини, стрижневе місце в якій належить традиційним номінаціям *серце, душа, очі*. Вони виформовують контекстуальні ряди епітетних, метафоричних, метонімічних характеристик із різним типом оцінності, конкретизують описи психоемоційного стану персонажів.

Значний сегмент у парадигмі зображення внутрішнього стану людини формують лексеми на позначення певних настроїв, переживань, відчуттів. Найбільш стилістично нейтральна в цьому корпусі лексема *спокій* — „стан душевної рівноваги, відсутність хвилювань, сумнівів, клопотів та ін.”¹⁹. В описах стану *спокою* авторка використовує закріплені в національномовній практиці засоби: предикативні означення *бути заспокоєним, бути спокійним* (*Децю заспокоєна пішла спати* (с. 166); *Ти вернешся, бо, здається, будеш спокійною лише тоді, коли будеш з Батьківщиною* (с. 175); *Люблю приготувитись, вибрати відповідні пісні, бути душевно „спокійною”*... (с. 109-110); *Питання — чи була би спокійною, коли б прийшлося щодня вистоювати в них [чергах — І. С.] за харчами* (с. 90), обставини (*Мені здавалося, що після побаченого в Україні я не зможу спокійно жити на чужині* (с. 62); *Люди дивувалися, що я з Австралії й спокійно стою в черзі!* (с. 90), предикати односкладних речень (*Хотіла вернутися туди, де смереки шепочуться з вітрами, так, в Карпати, на Верховину! Там все просто. Спокійно й прекрасно* (с. 121).

¹⁸ Л. Кравець, *Зазнач. праця*, с. 226.

¹⁹ *Словник української мови*, в 11 тт., Київ 1978, т. 9, с. 560.

Як стверджує К. Танчин, „неспокій, ... прояснений словом, видається не таким серйозним, не так пригнічує; слово допомагає оволодіти своїм станом”²⁰. Таку думку переконливо підтверджують вислови із щоденника: *Телефонічні розмови децю мене вспокоїли* (с. 174); *Хлопці вспокоювали її, що ніхто Леніна не чіпатиме* (с. 88).

Психологічний стан заспокоєння часто описано з опертям на семантику однокоренних дієслівних лексем: *В Сінгапурі я децю вспокоїлася* (с. 177); *Це мене децю вспокоїло* (с. 58).

Власну мікропарадигму розвиває в щоденнику М. Галабурди-Чигирин антонімічна кореляція до слова *спокій* — лексема *неспокій* як назва психологічного стану, пов’язаного з негативними переживаннями: *надворі холодно. Закрадався неспокій. Де ділися Іван та Геннадій?* (с. 166). Значне функціональне навантаження в описах пригніченого стану людини мають епітетні та дієслівні характеристики *неспокійний, не заспокоїтися* (в значенні *хвилюватися*): *Люди там ... знервовані дикими обставинами життя. Їх життя неспокійне* (с. 176); *Я не могла заспокоїтися. Не знала навіть, чого переживала* (с. 176).

Самодостатню лексико-семантичну мікросистему в загальній моделі психоемоційного портретування людини формує лексема *самотність*. На сторінках аналізованого щоденника це домінантна характеристика безпорадної, екзистенційно невлаштованої людини: *Ми залишилися самі на порожній платформі* (с. 164); *І врешті — я сама. В кімнаті стало тихо-тихо* (с. 171); *Крислаті каштани шуміли своїм лапатим листям. Десь загриміло. Мені було лячно самій в невеликій квартирі* (с. 139).

Нетрадиційний стилістичний ракурс реалізації мотиву *самотності людини в навколишньому світі* пов’язаний із концептуальним оновленням закоріненої в народній словесності міфологічно мотивованої метафоричної макромоделі *людина — природа*. Адже „народнописенна ситуація часто вибудовується на зіставленні настрою природи і людини”²¹. Але якщо народна поезія через об’єктивізацію паралелізму окреслює стан психологічної гармонії людини з довкіллям, то М. Галабурда-Чигирин передусім акцентує її значно тісніший психологічний зв’язок зі світом природи, аніж зі світом людей: *Та хіба я сама? У вікно місяць зазирає, зорі мерехтять...* (с. 138).

Двоспрямовану оцінність, аксіологічну неоднозначність образу *самотності* у сприйнятті М. Галабурди-Чигирин засвідчують її авторські самохарактеристики, в яких цей стан маркується як психологічно обтяжливий, негативний (*Цей останній вечір я не можу провести на самоті* (с. 174) або ж, навпаки, внутрішньо необхідний, бажаний (*Мені не хотілося з ніким говорити. Потрібно було побути на самоті, віч-на-віч з собою. Хотіла попрощатися з Україною* (с. 58).

Негативний ракурс стану *самотності* акцентують дієслівні метафори із загальним значенням „самотність пригнічує”: *А ота самотність мене догризала. Сотні разів ставила собі питання: чого це я сама в чотирьох стінах невеличкої чужої квартири?* (с. 138). Проілюстрований опис психологічного стану авторки увиразнює характеристика обмеженого простору її перебування — *чотири стіни невеличкої чужої квартири*.

Часто вживані в щоденнику М. Галабурди-Чигирин абстрактні іменники *самотність, самота* здебільшого виконують роль оцінок чи самооцінок

²⁰ К. Танчин, *Щоденник як форма самовираження письменника*: автореф. дис. канд. філол. наук, Тернопіль 2005, с. 8.

²¹ С. Єрмоленко, *Фольклор і літературна мова*. Київ 1987, с. 112.

і смислово заступають цілі розгорнуті описи: *Порівняла цей вечір до самотнього вечора в день мого приїзду* (с. 174).

Сема 'самотність' визначає зміст описових метафоричних конструкцій, у яких немає формальних лексичних носіїв відповідної семантики, однак вона імпліцитно закладена у внутрішній формі тексту, порівн.: *Мені хотілося кричати на весь Київ... Та люди десь поспішали. Таксівка одна за другою від їжджала. Хто б мене слухав?* (с. 15).

Для експресивного увиразнення образу самотності як психоемоційного стану людини продуктивний також прийом внутрішньотекстового контрастування: *море квітів, рукотиснення багатьох людей, обійми, сльози, інтерв'ю... Й раптом я опинилася сама на непривітному, холодному московському лєтовищі!* (с. 59); *Як цей мій приїзд відрізнявся від попередніх. Були вони гучними, зустрічали мене гуртом, відбувалися вітальні обіди чи вечері, а тут я раптом сама в чужій квартирі!* (с. 133). Базову семантику предикативної характеристики *сама* ефективно підсилюють негативно марковані словосполучки *непривітне, холодне московське лєтовище; чужа квартира* тощо.

Частотний компонент моделювання портрета людини в щоденнику М. Галабурди-Чигирин — лексема *біль*. Здебільшого її вжито в номінативній функції, в прямому, кодифікованому в загальнономовних словниках значенні „відчуття фізичного страждання”²², порівн.: *В мене страшений біль в крижах* (с. 157); *Відчула гострий біль у грудях* (с. 121). За таких умов поняття *біль* стає елементом опису ситуативного фізичного стану людини.

Інтерпретація образу *біль* як маркера психологічного стану людини пов'язана із зображенням відчуття прикрості, образи, смутку: *Такі мої думки котилися хвилями. Пробували змити біль розлуки з Україною* (с. 177); *Після розлуки з нею настав час болю. Часами той біль був нестерпним. Я часто плакала* (с. 62). Засвідчено також численні розгорнуті метафоричні конструкції з прислівниковим конкретизатором дії або інтенсифікатором оцінки *боляче*: *Переконалася, що те, що живучи в Австралії, можу зробити для України — це так боляче мало. Хочеться зробити для неї багато більше* (с. 129); *тепер мені до болю важко погодитися з тим, що я покинула Україну* (с. 59); *Боляче дивитися на ті черги, на вимучені лиця жінок, на незадоволених мужчин* (с. 176); *Боляче, нестерпно боляче було приходити до цього табору* (с. 68).

Імпліцитно властиву образу *біль* негативну оцінність розвиває епітет *болісний*: *Відчула якусь болісну порожнечу* (с. 21).

Знакова риса аналізованого щоденника, що підкреслює його соціально орієнтований характер, настанову авторки на фіксацію актуальних для українського соціуму кінця ХХ ст. суспільно-політичних, світоглядних проблем, — це акцентування такої риси характеру українців, як *патріотизм*. У конкретних контекстах для показу ставлення персонажів до своєї країни, народу авторка використовує традиційні лексичні засоби. Насамперед це дієслово *люблю* в поєднанні з власною назвою *Україна*, іменниками *батьківщина, земля*, а також асоціативно й тематично пов'язані з ними поняття (*поля, простори, ріки, гори*) тощо: *Мені хотілося від українців в Україні, а тим самим від України, не одного, як хочеться від коханої істоти. Та люблю її такою, якою вона є, тому, що вона наша, рідна!* (с. 130); *Земле, матінко моя, / Я люблю Твої поля — / Я люблю твої простори, / Ріки і високі гори, / Вірним серцем назавжди!* (с. 99). Остання ілюстрація є пісенним епіграфом до запису від 3 травня 1991 р.,

²² Словник української мови. в 11 тт., Київ 1970, т. 1, с. 186.

що в тексті виконує функцію апеляції до мовно-культурної пам'яті — і національної, й індивідуально-авторської.

На семантичному контрасті до наведених вибудовані описи непатріотичних учинків згаданих у щоденникових записах тих чи тих осіб: *Між нами є людина, яка задля свого власного життя зрадила інтереси народу* (с. 69); *Багатьох хоче виїхати на Захід* (с. 176); *Коли в їх кишенях завелися долари, вони повернулися обличчям до батьківщини лише з одною метою — заробити там швидко* (с. 177); *Там [в Україні — І. С.] саме зараз можна використати дешево оплачувану роботу й швидко доробитися! Так роблять ті, які повернулися до свого українства тепер, коли стало „модним” їздити в Україну* (с. 177). Зауважимо, що в інтерпретації М. Галабурди-Чигрин книжний іменник *українство* виражає іронічно-саркастичний смисл.

Наскрізним для мови аналізованого щоденника є прийом контрастування з акцентуванням поняття „патріотизм” в оцінці теренних та діаспорних українців: *Вияснила, що я вперше в житті відчула, що таке Батьківщина, що це — жити між своїми людьми. Почуття приналежності до народу тут дуже сильне, почуття, що ти вдома, просто захоплює. Правда, люди, які вирости в Австралії, цього не розуміють, тому, що в Австралії немає поняття патріотизму* (с. 21). Співзвучні з наведеним численні фрагменти сприймаються як дидактично марковані міні-дискурси, націоцентричність яких виявляють вислови *відданість ідеї, знання історії, віра в перемогу, праця у напрямку визволення України* тощо, наприклад: *Жити на чужині — це борг перед Батьківщиною, яка пробує стати на ноги* (с. 21); *Люди мусять знати, звідки їхні коріння, звідки їхні предки* (с. 123); *Люди мусять глибоко знати навіть недавню історію* (с. 123); *Люди ... працюють в напрямку визволення України* (с. 97), *цілком віддані своїм ідеям* (с. 97); *молодь бореться за права народу* (с. 97); *твердо вірять, що переможуть* (с. 68).

Здійснене дослідження засвідчує, що опис психологічного портрета людини в мовостилі М. Галабурди-Чигрин спирається на традиційний функціонально-стильовий арсенал зображення персонажа з характерним лексичним наповненням, наскрізними частотними компонентами, соціологізацією зображуваного. Основу лексичного корпусу становлять базові для національного словника психологічного портретування номінації (*душа, серце, очі*), що в контекстах збагачуються новими описово-оцінними відтінками. Домінантними параметрами психологічного портрета виступають назви нейтральних (*спокій*), позитивних (*любов*) та негативних (*неспокій, самотність, біль*) психоемоційних станів і почуттів персонажів, а також така знакова з погляду авторки риса національного характеру, як *патріотизм*.

Перспективу цього напрямку діаріумологічних студій визначає необхідність вивчення окресленого в щоденникових записах внутрішнього портрета людини — одного з домінантних сегментів вияву мовної особистості та світогляду авторки у сфері еґо-тексту як самодостатнього сегмента національної лінгвокультури.